

کتاب

آن میان خالی است.
مصحح نسخه مورخ ۱۰۹۶ کتابخانه تربیت
تبریز را اساس این تصحیح قرار داده و آن را با
نسخه مورخ ۱۱۰۱ و نسخه مورخ ۱۱۸۸ و
نسخه‌ای بی‌تاریخ ولی متأخرتر از دیگر نسخ
مقابل کرده است. وی در مقدمه تصویر صفحه‌ای
از هر سه نسخه بدل را آورده اما، از آوردن تصویر
صفحه آغاز و پایان نسخه اساس غفلت کرده
است.

محسن ذاکرالحسینی

Iran and Caucasus (ایران و قفقاز),
Research Papers from the Caucasian
Center for Iranian Studies, Vol. 3-4, ed.
by Garnik Asatrian, International
Publications of Iranian Studies, Tehran,
1999-2000.

ایران و قفقاز سالنامه مرکز ایران‌شناسی قفقاز (ایروان)
است که به نفقه انتشارات بین‌المللی مطالعات ایرانی
در تهران منتشر می‌شود. در این سالنامه، مقالات
و نقدهایی به زبان‌های مهم اروپایی، از جمله

انوار البلاغه؛ محمدهادی بن محمدصالح
مازندرانی طبری، مشهور به «مترجم»، به
کوشش محمدعلی غلامی‌نژاد، مرکز فرهنگی
نشر قبله (زیر نظر دفتر نشر میراث مکتوب)،
چاپ اول، تهران ۱۳۷۶، ۴۲۴ صفحه.

انوار البلاغه اثری است در علم معانی و بیان و
بدیع، به نثر فارسی قرن یازدهم هجری، که
محمدهادی مترجم، نوه ملا محمدتقی مجلسی،
آن را به فرمان حسین‌علی‌خان نوشته است.
مؤلف چنان تحت تأثیر مطول سعدالدین تفتازانی
قرار داشته که اثر او را مرحوم نخجوانی ترجمه
فارسی مطول و منزوی ترجمه گونه‌ای از مختصر
تفتازانی پنداشته است. بیشتر شواهد و امثله این
کتاب، همان شواهد عربی مطول است و به ندرت
ابیات فارسی نیز آورده شده است.

مصحح در پیشگفتار، به معرفی مؤلف، کتاب
و نسخه‌های خطی آن پرداخته، و روش کار خود
را بیان کرده است. آیات و ابیات عربی
اعراب‌گذاری شده و فهرست آیات، احادیث،
اعلام، کتب و جای‌ها در پایان افزوده شده؛ اما،
متأسفانه، جای فهرست ابیات فارسی و عربی در

روسی، درباره روابط ایران و قفقاز به چاپ می‌رسد که از مهم‌ترین موضوعات آن تاریخ قفقازیان و ایرانیان (دوره‌های باستانی، میانه و نو)، ادبیات و فرهنگ مردم (متن و تحقیقات)، متن‌شناسی، تاریخ دینی، باستان‌شناسی، مسائل اقتصادی و سیاسی منطقه است.

برخی از مندرجات این شماره به شرح زیر است:

مقاله‌های انگلیسی: فیروز م. کوتوال، «گزیده‌ای از جنبه‌های آیینی گائوها و استمرار آنها در روایات بعدی»؛ دیوید ل. مارتین، «دین (Vision) زردشت: جستاری درباره سرچشمه‌های رازآمیز دین بهی»؛ گارنیک آساطوریان، «برادری مقدس: نهاد مذهبی «برادر» و «خواهر» جهان دیگر نزد یزیدیان»؛ سکندر امان‌اللهی، «کولی‌های ایران: مقدمه‌ای کوتاه»؛ دان شاپیرا، «اشارات متون پهلوی به ارمنستان»؛ همو، «ملاحظاتی درباره کتیبه گرنی»؛ گارنیک آساطوریان، «ریشه‌شناسی واژه‌های کردی»؛ راشل گولدن ویسیر، «میناتورهای برزنامه»؛ فریدون وهمن، «دوازده رباعی منسوب به باباطاهر به گویش بختیاری از مجموعه د. ل. لوریمر»؛ ماریا آیوازیان، «نام‌های خاص ایرانی، تدوین فرهنگی به فارسی برای استفاده عملی».

مقاله‌های روسی: تئا چخیدزه، «ملاحظاتی درباره روابط ایران و گرجستان»؛ الینا مالچانوا، «ساخت واژه اسمی در گویش یزدی و کرمانی»؛ روشن رحمانف، «فرهنگ مردم سنت‌های کهن در تاریخ بخارای نرشنی»؛ اکتاترینا خاچاطریان، «گرامات عرفا در سنت اسلامی».

مقاله‌های فرانسه: جیوستو ترائینا، «مراحل

رویاریوی با روم (قرن سوم-قرن دوم پیش از میلاد)؛ رایا امیربکیان، «بخش مصور دست‌نویس افغانی متعلق به قرن هجدهم (از مجموعه متناداران Maténadaran)».

ابوالفضل خطیبی

چیستان‌نامه دزفولی، گردآوری و بررسی سید محمدعلی امام (اهوازی)، مقدمه از علی بلوکباشی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران ۱۳۷۹، ۱۵۰ صفحه.

چیستان در شمار گونه‌های دیگر آفرینش‌های ادبی، مانند اسطوره، افسانه، قصه، مثل، از نخستین و فراگیرترین نوع اندیشه به‌قاعده و ضابطه درآمده در فرهنگ بشری بوده است. کهن‌ترین چیستان‌های جهان که تاریخی بس دراز دارند، تحقیقاً چیستان‌های به‌دست‌آمده از فرهنگ‌های هلنی، ودایی و سامی هستند. (ص ۲۰-۲۱)

چیستان‌نامه دزفولی پژوهشی است در گویش و ادبیات عامه مردم دزفول و حاصل گردآوری چیستان‌های متداول در آن شهرستان. این کتاب یکی از عناوین مجموعه «ادبیات عامه دزفولی» است. دو عنوان دیگر آن به «مثل» و «داستان‌های امثال» دزفولی اختصاص یافته که هنوز منتشر نشده است. کار پژوهشی و گردآوری این مجموعه را سید محمدعلی امام (اهوازی) انجام داده؛ اما، وی پیش از تدوین نهایی آن بدرود حیات گفته و کار تنظیم و تبویب و ضبط آوانگاری‌ها را علی بلوکباشی، با همکاری دکتر یحیی مدرسی و محمدرضا فاطمی دزفولی، در دفتر پژوهش‌های فرهنگی، بر عهده‌گرفته و به پایان رسانده است.

مردم است که زیر نظر علی بلوکباشی، مدیر گروه مردم‌شناسی دفتر پژوهش‌های فرهنگی، منتشر شده است.

مهناز مقدسی

خرنامه، محمدحسن خان اعتمادالسلطنه، به کوشش علی دهباشی، کتاب پنجره، تهران ۱۳۷۹، ۲۲۰ صفحه.

خرنامه داستانی اجتماعی است اقتباس از خاطرات خسر (Mémoires d'un âne)، نوشته کنتس دو سگور (Comtesse de Ségur)، نویسنده فرانسوی، که برای سرگرمی نوجوانان نوشته شده است. اعتمادالسلطنه با تبدیل اسم‌ها به اسامی ایرانی و اشاره‌های تند انتقادی به اوضاع اجتماعی و سیاسی ایران و افزودن مطالبی، در داستان تصرف کرده است.

اسامی دیگر این کتاب، «سرگذشت خسر»، «الحمار يحمل اسفارا»، «منطق الحمار» و «منطق الوحش» است. ظاهراً نخستین بار، میرزا علی خان امین‌الدوله، این کتاب را با نام حماریه، بر اساس ترجمه عربی محمدحسین جمل مصری، به فارسی درآورده و در ۱۳۰۰ق به چاپ رسانده است. پس از او، در ۱۳۰۶ق ترجمه دیگری از متن فرانسوی آن، زیر نظر اعتمادالسلطنه (۱۲۵۹-۱۳۱۳ق)، نویسنده و مترجم و شخصیت فرهنگی عهد ناصری، به چاپ رسیده و در ۱۳۲۲ق تجدید چاپ شده است.

خرنامه، که در سال‌های پایانی عمر اعتمادالسلطنه به چاپ رسید، به دلیل وجود تلویحات سیاسی، به فرمان ناصرالدین شاه، توقیف شد. اما، در زمان توقیف، فقط ۴۰ نسخه

کتاب شامل سه بخش است: بخش یکم (مقدمه)، با عنوان «نظری به ادبیات عامه ایران»، به قلم علی بلوکباشی است. وی، نخست، به تعریف ادبیات عامه و اشکال گوناگون آن و پیشینه و انواع چیستان می‌پردازد. آن‌گاه تحلیلی ساختاری از چیستان به دست می‌دهد که در حوزه تحلیل‌های مردم‌شناسی در زمینه ادبیات کار تازه‌ای است. سپس، ادبیات عامه، زبان‌ها و گویش‌های مردم خوزستان را بررسی و پژوهش‌های پیشین درباره گویش و ادبیات شفاهی مردم شوشتر و دزفول را معرفی می‌کند. در پایان، چگونگی گردآوری چیستان‌ها و مراحل کار تنظیم و تدوین کتاب را گزارش می‌کند. در بخش دوم، مطلبی در پیشینه تاریخی دزفول از محمدرضا فاطمی دزفولی آمده است. در بخش پایانی، به قلم سید محمدعلی امام (اهوازی)، علت انتخاب گویش دزفولی برای این بررسی توضیح داده شده و سپس، جدول نشانه‌های آوانگاری دزفولی آمده و در پی آن، چیستان‌ها، با آوانگاری فارسی و لاتینی و معنی آنها، به ترتیب الفبایی مرتب شده است. متن اصلی به سه بخش تقسیم شده است: بخش نخست به چیستان‌های مردم دزفول و چیستان‌هایی که از زبان‌های فارسی و لری، با تغییر آوایی برخی واژه‌ها، به زبان دزفولیان راه یافته و صورت دزفولی گرفته‌اند اختصاص دارد. در بخش دوم، چیستان‌های فارسی رایج در زبان دزفولی و در بخش سوم، با عنوان «واژه‌نامه»، فهرست همه واژه‌های گویشی دزفولی مندرج در متن چیستان‌ها همراه معادل فارسی آنها آمده است.

این کتاب، چهارمین اثر از مجموعه فرهنگ و

از آن باقی مانده بود.

چاپ حاضر این کتاب بر اساس نسخه چاپ سنگی سال ۱۳۰۶ ق متعلق به کتابخانه ملی صورت گرفته است و، علاوه بر مقدمه و متن، یادداشت‌هایی را از فرید قاسمی، فریدون آدمیت و مجتبی مینوی درباره مترجم کتاب و خود اثر دربردارد.

خرنانه شرح حال خری است، به زبان خود او، برای «آقامیرزا جعفر»، آخرین صاحبش. محتوای آن از زبان «خر» چنین وصف شده است: «موضوع این لایحه سرگذشت و وقایع این مخلص بارکش است. بعد از مطالعه، به جناب عالی معلوم خواهد شد که ما نرّه‌خران و ماده‌خران و کرّه‌خران چگونه طرف صدمه و زحمت غیرمنصفانه نوع بشر و هم‌جنسان جناب عالی هستیم». نثر ترجمه روان، پخته، جذاب و خواندنی است. در فصل آخر، که با آن، سرگذشت خر به پایان می‌رسد، میرزا جعفر از عقل و درایت او شگفت‌زده می‌شود و با طرح پرسش‌هایی، در موضوع انسانیت و اخلاق، از او می‌خواهد آنچه را برای سعادت انسان ضروری می‌داند بگوید.

این اثر در قالب طنز، حاوی مطالب انتقادی، اجتماعی و سیاسی است. نکته‌های انتقادی و سیاسی آنچنان ظریف در داستان تنیده شده است که خواننده گاه به راحتی متوجه آنها نمی‌گردد و بیشتر مجذوب حوادث داستان می‌شود.

معانی برخی از واژه‌ها در پانویست آورده شده که بسیاری از آنها لغات شناخته شده‌ای است که برای خواننده متعارف نیاز به معنی کردن ندارد.

با تجدید چاپ این کتاب، اثری زیبا و

خواندنی متعلق به دوره ناصری در دسترس خوانندگان قرار گرفته است.

م.م

شعر صوفیانه فارسی، یوهانس دوبروین، ترجمه مجدالدین کیوانی، نشر مرکز، تهران ۱۳۷۸، ۱۸۹ صفحه.

هانس دوبروین، استاد دانشگاه لیدن (هلند)، از برجسته‌ترین پژوهشگران در زمینه عرفان ایرانی به‌ویژه آثار سنایی است و شعر صوفیانه فارسی بررسی سیر تفکر صوفیانه در اشعار، از آغاز (قرن‌های چهارم و پنجم) تا دوره جامی (اواخر قرن نهم) است.

دوبروین، پس از بررسی رابطه تصوف و ادبیات، چهار نوع ادبی مربوط به عرفان شامل لطایف عرفانی، موعظه، شعر عاشقانه، قصه‌ها و روایات منظوم رمزی را، با توجه به قالب‌های ویژه هریک از آنها، بررسی می‌کند. دوبروین اخلاقیات را در زمره مقولات مربوط به عرفان قرار می‌دهد و، از این رو، بوستان سعدی را نیز در میان آثار عرفانی جا می‌دهد و بررسی می‌کند.

در فصل اول، درباره لطایف عرفانی، در قالب «چارگانی» (دوبیتی و رباعی)، به رباعیات خیام و انتساب تردیدآمیز آنها اشاره می‌کند؛ سپس، به بررسی دوبیتی‌های باباطاهر و اصطلاحات قلندرانه و نظر او درباره عشق و نفس‌ستیزی می‌پردازد. پس از آن، رباعیات منسوب به ابوسعید ابوالخیر، رباعیات باباافضل متأثر از اندیشه‌های اسماعیلیه، و مختارنامه عطار را که نظمی موضوعی و مدون دارد مورد مطالعه قرار می‌دهد. این فصل با معرفی جنگ‌های حاوی

اشعار تعلیمی، از جمله اشعار ناصر خسرو، جایگاهی مهم دارد و مثنوی‌های صوفیانه سنایی، از جمله سیرالعباد و حدیقه الحقیقه، به رغم تفاوت موضوعی، سرآغاز تحولی در شعر عرفانی فارسی بوده‌اند. چنان که نظامی در مخزن‌الاسرار به صراحت خود را مدیون سنایی می‌شمارد. پس از نظامی، مثنوی‌های عطار بررسی شده است که از آنها منطق‌الطیر شاخص است. از میان آثار دیگر عطار به الهی‌نامه و مصیبت‌نامه نیز پرداخته شده است.

مثنوی مهم عرفانی دیگر مثنوی مولاناست که، به نظر دوپروین، بزرگ‌ترین اثر در حوزه مثنوی عرفانی است. در همین فصل، معارف سلطان‌ولد، بوستان سعدی، جام جم اوحدی، مثنوی‌های خواجو و گلشن راز شبستری نیز بررسی شده است.

آنچه شعر صوفیانه فارسی را از اغلب پژوهش‌ها در این زمینه متمایز می‌کند، بیش از تحلیل‌های منحصربه‌فرد، روش محقق است در تنظیم مطالب که درون‌مایه‌های اشعار صوفیانه را بر اساس قالب‌های شعری مرتب کرده است نه بر اساس محتوای آنها.

در عطف کتاب نثر مترجم متین و استوار و روان است. مانند سایر عنوان‌های مجموعه، جای نام مؤلف خالی است که امید است این نقص در چاپ‌های بعدی جبران شود.

م.م

کاربرد واژگان در سخن فارسی، هاشم رجب‌زاده، نشر پژوهشگاه زبان‌ها و فرهنگ‌های آسیا و آفریقا، دانشگاه مطالعات

چارگانی‌ها به‌ویژه رباعیات عرفانی و شرح‌هایی که بر چارگانی‌ها نوشته شده پایان می‌گیرد.

فصل دوم درباره زهدیات است که به قالب قصیده درآمده است. قصیده، در بیان صوفیانه، درون‌مایه‌ای دینی و عرفانی و اخلاقی به صورت پند و موعظه می‌یابد. کسایب مروزی با مدح اهل بیت، ناصر خسرو با اشعار حکمی، و سنایی از بنیان‌گذاران شعر صوفیانه، آغازگر انواع زهدیات و شعر صوفیانه در قالب قصیده معرفی شده‌اند. سنایی، در زهدیات خود، جهد برای رهایی از بندهای مادی را اندرز می‌دهد. اشعار مذهبی خاقانی نیز محدود به زهدیات است. عطار، در زهدیات خود، از ابزار داستان‌گویی بهره می‌گیرد. از قرن ششم تا دوره بازگشت، نقش قصیده، به منزله قالب شعر درباری، کم‌رنگ گردید و از این قالب شعری عمدتاً در نعت پیامبر و مدح امامان و رثای شهیدان کربلا استفاده شد.

فصل سوم درباره اشعار عاشقانه و قالب شاخص آن یعنی غزل است. شعر عاشقانه، به زعم مؤلف، شاید عام‌ترین نماد برای رساندن رابطه میان عارف و هدف او در طلب حق باشد. سیر تاریخی غزل عرفانی، با معرفی آثار غزل‌سرایان برجسته، از جمله مولانا، عراقی، سعدی، امیر خسرو دهلوی، خواجو، حافظ و جامی بررسی می‌شود. در این فصل، از درون‌مایه عرفانی غزل و مفاهیمی چون «کافر» و «قلندر» بحث می‌شود. این فصل با تفسیری کوتاه بر غزلی از حافظ به پایان می‌رسد.

فصل چهارم «آموزگاران و داستان‌سرایان» نام دارد که در آن قالب مثنوی محور قرار گرفته است. از میان مثنوی‌هایی که به شعر صوفیانه مربوطاند،

خارجی توکیو، ژاپن، تابستان ۱۳۷۹/۲۰۰۰، ۱۷۰ صفحه.

یکی از مشکلات اساسی زبان‌آموزان، در هر زبانی، چگونگی کاربرد واژگان آن زبان است. کتاب کاربرد واژگان در سخن فارسی، که برای پاسخ‌گویی به نیاز فارسی‌آموزان ژاپنی در دوره‌های فشرده آموزش زبان فارسی در دانشگاه اوساکا، تدوین شده است، فرهنگ‌گونه‌ای است مختصر در کاربرد درست واژگان فارسی‌گفتاری و نوشتاری. مؤلف سبب تألیف کتاب را، تحوّل زبان فارسی در بیست‌سی ساله اخیر در ایران و ناکافی بودن راهنمای ساده هزار واژه در دوهزار سخن، که در دوره‌های پیشین این دانشگاه تدریس می‌شده، ذکر کرده است.

در این کتاب، دسته‌ای از واژگان و ترکیبات آورده شده است که معمولاً غیرفارسی‌زبانان در کاربرد آن دشواری دارند. مدخل‌ها، به گزارش مؤلف، با بررسی مشکلات و اشتباهات در نوشته‌ها و ترجمه‌های دانشجویان ژاپنی در دوره تدریس مؤلف استخراج و تنظیم شده است. برای هر واژه چند شاهد مثال آورده شده و در بیشتر مدخل‌ها یک یا دو مَثَل فارسی نیز از کتاب گزیده امثال و حکم فارسی (نشر دایگاکو شورین، توکیو ۱۹۹۱) افزوده شده است. برای تلفظ صحیح واژگان، در بیشتر موارد، اعراب‌گذاری صورت گرفته است. نظم مدخل‌ها الفبایی است. معنی لغوی واژگان در این کتاب مطرح نیست و مؤلف در تدوین آن یک واژه را هسته در نظر گرفته و ترکیبات و اشتقاق‌های برگرفته از آن را، با آوردن مثال، در جمله نشان داده است. در مثال‌ها، بیشتر از زبان نوشتاری استفاده

شده است؛ اما، برخی از تعبیرات به کار رفته در نمونه‌ها نامتعارف یا متأثر از گرت‌برداری است که البته در امر آموزش فارسی به غیرفارسی‌زبانان بی‌وجه نیست. من باب مثال، ذیل رو نداشتن (= خجالت کشیدن) آمده است: «دوستم کار خانه را ننوشته است و روی رفتن به کلاس را ندارد» (ص ۷۶)؛ ذیل آوردن: «ابر سیاه، باران آورد» (ص ۱۱)؛ و ذیل ظرف: «در بازار کاشان ظرف شیشه‌ای قشنگ خریدم. آن قندان است.» (ص ۱۰۱)

در انتخاب اشتقاق‌ها و ترکیب‌ها به پریسامد بودن آنها توجه شده است. مثلاً ذیل غم به «غم خوردن»، «غم داشتن»، «غم‌انگیز»، «غم‌گین» و «ذیل دل به «دل‌درد»، «درد دل»، «دل‌پذیر»، «دل‌تنگ»، «دل‌بُردن»، «دل‌خواستن»، «دل‌سوختن»، «دل‌سوز»، «دل‌گیر بودن»، «دل‌گیر شدن» و «دل‌گیر کردن» اشاره شده است.

این کتاب اثری است سودمند برای راهنمایی غیرفارسی‌زبانان در به‌کارگیری صحیح واژگان پریسامد زبان فارسی و یافتن آسان طیف معنایی این واژگان.

م.م

کارنامه زرین (یادنامه دکتر عبدالحسین زرین‌کوب)، به کوشش علی‌دهباشی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران ۱۳۷۹، ۹۷۴ صفحه.

دکتر عبدالحسین زرین‌کوب، ادیب، مورخ، اسلام‌شناس، ایران‌شناس و نویسنده برجسته معاصر، در ۲۷ اسفند ۱۳۰۱ در بروجرد به دنیا آمد و در ۲۴ شهریور ۱۳۷۸ چشم از جهان

(حدود ۳۰-۴۰ سال پیش)، کتابی به همت اداره کل فرهنگ و ادب خرم‌آباد انتشار یافت. سپس (دو سال پیش)، مجموعه‌ای به نام درخت معرفت به کوشش علی‌اصغر محمدخانی؛ و، پس از آن (سال گذشته)، یادگارنامه استاد زرین‌کوب به کوشش علی‌دهباشی و به نفقه انجمن آثار و مفاخر فرهنگی به چاپ رسید.

در لابه‌لای سروده‌هایی که در رثای استاد زرین‌کوب آمده است، شعر زیبا و صمیمی فریدون مشیری لطافت دیگری دارد. شاعر، که افسوس او نیز اکنون در میان ما نیست، این شعر را در مراسم یادمان استاد زرین‌کوب خوانده که چند بیت از آن را در رثای خود او نیز می‌توان تکرار کرد:

تو نیستی که بینی
چگونه عطر تو در عمق لحظه‌ها جاری است
چگونه عکس تو در برق شیشه‌ها پیدا است
چگونه جای تو در جان زندگی سبز است
انتشار این کتاب تقریباً هم‌زمان با سالروز درگذشت استاد زرین‌کوب بود. تدوین‌کننده اثر، در مراسم بزرگداشتی که برای استاد ترتیب داده بود، آن را به خانم دکتر قمر آریان تقدیم کرد.

۴۰۴

کهن‌ترین نسخه شناخته شده از شاهنامه در ایران

شاهنامه فردوسی، همراه با خمسه نظامی (چاپ عکسی از روی نسخه متعلق به مرکز دایرة المعارف بزرگ اسلامی مربوط به قرن هشتم هجری قمری) با مقدمه فتح‌الله مجتبائی، مرکز دایرة المعارف بزرگ اسلامی، تهران ۱۳۷۹، ۱۳-۵۳۹.

فروست و طی ۷۶ سال زندگی پر بار خویش آثار ارزشمندی به یادگار گذاشت.

کارنامه زرین مجموعه مقاله‌هایی است درباره شخصیت، زندگی و آثار استاد زرین‌کوب، به قلم دوستان و دوستانان او که پس از گذشت یک‌سال از فقدان این بزرگ مرد فرهنگی ایران انتشار یافت. این کتاب با زندگی‌نامه و فهرست کامل مقالات، تحقیقات و کارهای تألیفی استاد آغاز شده، نامه‌ها و مقالات دیگر شخصیت‌های فرهنگی در ادامه آمده است. برخی از مقالات در دوران زندگی استاد انتشار یافته و بسیاری از آنها پس از درگذشت ایشان نگاشته شده است. برخی از مقالات این مجموعه چنان صمیمی است که خواننده را مجذوب خود می‌سازد؛ کوتاه‌نوشته دکتر قمر آریان (زرین‌کوب)، خاطرات ایرج افشار، اسلامی ندوشن، تقی پورنامداریان، عبدالمحمد آیتی، حسن انوری، فریدون مشیری، مسعود بهنود، حبیب‌الله شریفی و محمود درگاهی از آن جمله‌اند. در این مجموعه، بررسی‌ها و نقد و نظرهایی درباره آثار استاد، به قلم چند تن از استادان به چشم می‌خورد. مصاحبه‌ای با جعفر مؤید شیرازی و دو گفت‌وگو با زرین‌کوب، در پاریس و مشهد، نیز بر مطالب افزوده شده است. در بخش پایانی، چند نقد و بررسی به قلم استاد زرین‌کوب درباره شاهنامه و ایلیاد، از صبا تا نیما، از دیار آشتی و آخرین باب کلیله و دمنه آمده است. این مجموعه با سروده‌هایی از استاد و تصاویری از کودکی، جوانی و روزهای پایانی عمر او به پایان می‌رسد. این اثر چهارمین کتاب منتشر شده در بزرگداشت استاد زرین‌کوب است. پیش از آن

(= کاشکی)، «کباشد» (= که باشد)، «چنو» (= چون او).

هم‌چنین دکتر مجتبائی (مقدمه، ص ده) به برخی از ابیات در این نسخه توجه کرده که ضبط‌های آن با نسخه‌های دیگر اختلاف دارد و تنها در کهن‌ترین نسخه موجود، یعنی نسخه فلورانس (۶۱۴ هـ) دیده می‌شود. از این گذشته، در این نسخه، ضبط‌های جالب توجهی وجود دارد که در هیچ‌یک از نسخه‌های دیگر نیست. مثلاً، در آغاز داستان جنگ بزرگ کیخسرو با افراسیاب، آن‌جا که فردوسی به سال‌هایی که در سرودن شاهنامه رنج برده اشاره کرده است، در این نسخه (عکسی، ص ۴۱۰) چنین آمده است

چنین سال بگذاشتم بیست و پنج

به درویشی و زندگانی به رنج
ولی در نسخه‌های دیگر به جای بیست و پنج، همه جا شصت و پنج ضبط شده است. به نظر دکتر مجتبائی (ص یازده)، صورت درست همان است که در این نسخه آمده است؛ زیرا شاعر در آن به سالیانی که صرف نظم شاهنامه کرده است اشاره دارد نه به سال‌های عمر خود.

ا.خ.

مجموعه مقالات همایش سالانه زبان و ادبیات فارسی (در سه جلد: همایش چهارم، همایش پنجم، همایش ششم) گردآوری و تدوین دکتر محمد سرور مولایی، دانشگاه هرمزگان، ۱۳۷۸.

همایش زبان و ادبیات فارسی، از چند سال پیش تا کنون، هر ساله در دانشگاه هرمزگان (بندر عباس) برگزار می‌شود. مجموعه گفتارهای

چنان‌که در مقدمه کتاب آمده است، این نسخه، از سه چهار قرن پیش، در یکی از خاندان‌های مقیم نخجوان و آذربایجان نگهداری می‌شده است. در جلسه‌ای که برای بررسی ارزش این نسخه با حضور استادان زنده‌یاد اصغر مهدوی و عباس زریاب‌خوئی و نیز با شرکت احمد منزوی و فتح‌الله مجتبائی تشکیل شد، تعلق این نسخه به قرن هشتم هجری به تأیید رسید.

نسخه به قطع رحلی بزرگ شامل ۵۳۹ برگ است که شاهنامه فردوسی از آغاز تا پایان در متن و خمسة نظامی به‌طور چلیپا در حواشی صفحات آن، هر دو به یک خط، نوشته شده است. متأسفانه، صفحه آخر این نسخه افتاده و تاریخ کتابت، نام کاتب و محل استنساخ نسخه معلوم نیست. تنها با توجه به رسم الخط و برخی خصوصیات املائی نسخه و شواهد دیگر، دکتر مجتبائی حدس می‌زند که تاریخ کتابت آن در قرن هفتم یا نیمه اول قرن هشتم باشد که معمولاً در نسخه‌ها آشکال املائی قدیم‌تر و جدیدتر در کنار هم دیده می‌شوند. این نسخه تصویر و مقدمه ندارد و طبعاً از هجonomie معروف هم در آن اثری نیست.

دکتر مجتبائی، در مقدمه چاپ عکسی، برخی از خصوصیات نسخه را برشمرده و، به ویژه، دو ویژگی را نشانه قدمت این نسخه دانسته است.

(۱) زیر دو حرف ع و ح، در کلمات، ع و ح کوچک نوشته شده است که در بعضی از نسخه‌های بازمانده از قرن‌های ششم و هفتم هجری نیز دیده می‌شود (مثلاً نسخه‌های خطی ترجمان البلاغه رادویانی احمد آتش و مثنوی قونیه) (۲) بعضی از صورت‌ها و ضبط‌های کهنه در این نسخه حفظ شده است؛ مثل «کاجکی»

مستشارنیا)؛ «شیوه‌های درمان در قرن ششم هجری بر پایه قصاید خاقانی» (دکتر عباس ماهیار)؛ «سیری در آثار و اندیشه‌های حکیم سنایی» (دکتر فاطمه مدرّسی).

در همایش ششم، که چند استاد از کشورهای همسایه نیز در آن شرکت داشتند، مقالات بیشتری ارائه شده است.

در مقدمه مجموعه مقالات این همایش، دکتر محمدرور مولایی، گزارش کوتاهی درباره برگزاری جلسات آن و استقبال تدریجی استادان ادبیات و زبان فارسی از آن آورده است.

از جمله مقالات مندرج در این مجموعه است: «فاطمه‌خاتون طوسی، شاعره یا قهرمان زن عصر مغول» (دکتر تحفا ابراهیم‌اوا)؛ «اخلاق ناصری خواجه نصیر و تهذیب الاخلاق مسکویه رازی» (دکتر ابوالقاسم امامی)؛ «طنز، هنری از چند هنر سعدی» (رضا انزابی نژاد)؛ «خواجه رشیدالدین، ادیب برجسته ایرانی در عصر مغول» (دکتر لقمان بایمت‌اف)؛ «حیات علمی- ادبی و فرهنگ خُجند در زمان مغولان» (دکتر تورسون‌زاده)؛ «نگاهی گذرا به وضعیت زبان و ادبیات فارسی هند در دوره شمس‌الدین التتمش» (دکتر ابوالقاسم رادفر)؛ «پژوهشی در لغت‌نویسی فارسی در شبه‌قاره هند در قرن هفتم هجری» (دکتر رضا مصطفوی سبزواری). در پایان این مجلد، فهرست انتشارات دانشگاه هرمزگان ارائه شده است.

سیدعلی آل‌داود

نامۀ بهارستان (مجله مطالعات و تحقیقات
نسخه‌های خطی)، سال اول، شماره اول، بهار-

ارائه‌شده در همایش چهارم (بهمن ۱۳۷۵)، پنجم (بهمن ۱۳۷۶)، ششم (بهمن ۱۳۷۷)، هرکدام در یک مجلد، با ویرایش دبیر سمینار، دکتر محمدرور مولایی استاد هراتی‌الاصل دانشگاه مذکور، گردآوری و به چاپ رسیده و در سال ۱۳۷۸ انتشار یافته است. در هر مجلد، گزارش برگزاری هر همایش و متن سخنرانی‌ها، به ترتیب الفبایی نام سخنرانان، درج شده است.

در همایش چهارم، مجموعاً ۲۷ مقاله و سخنرانی ارائه شده که دبیر همایش، در گزارش خود، عناوین آنها را ذیل نه محور موضوعی زیر فهرست کرده است: عرفان و تصوّف؛ وضع زبان و ادبیات فارسی در قرن‌های چهار و پنج هجری؛ اوضاع سیاسی و اجتماعی در قرن‌های ۴ و ۵؛ اسلام، قرآن و تشیع در شعر و ادبیات قرن‌های چهار و پنج؛ تأثیر ادب و زبان‌های باستانی در ادبیات قرن‌های ۴ و ۵؛ روش‌های تدریس متون کهن؛ تحول اوزان شعر در قرن‌های ۴ و ۵؛ مقالات اختصاصی درباره شاعران و نویسندگان قرن‌های ۴ و ۵؛ کتاب‌شناسی. وی متن قطعنامه همایش را نیز در پایان گزارش خود درج کرده است.

در همایش پنجم، جمعاً ۱۵ سخنرانی ایراد شد. به برخی از سخنرانی‌های مندرج در این مجلد نیز اشاره می‌شود: «بررسی اوضاع ادبیات فارسی در شبه‌قاره در قرن‌های ششم و هفتم هجری» (دکتر شاهد چوهدری)؛ «نقد ادبی در قرن ششم» (منوچهر دانش‌پژوه)؛ «خاقانی و لطایف هنری در بیان معانی الهامی» (دکتر محمدرضا راشد محصل)؛ «تصویر الفبایی در ادب فارسی از آغاز تا قرن هفتم» (دکتر عفت

تابستان ۱۳۷۹، ۱۴۴ صفحه.

ناشر این مجله پژوهشی و تخصصی در حوزه نسخه‌شناسی و نسخه‌پردازی کتابخانه موزه مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی است. نامۀ بهارستان، که برای نخستین بار در ایران در این زمینه منتشر می‌شود، با هدف ترغیب و تشویق پژوهشگران و به انگیزه تحقیق علمی-راهبردی درباره‌ی شناسایی، حفظ، نگهداری، ترمیم، احیا، نقد و معرفی نسخه‌های خطی فراهم آمده است. نوبت انتشار آن هر شش ماه یکبار مقرر شده است.

آقای سید محمدعلی احمدی ابهری مدیر، آقای نادر مطلبی کاشانی سردبیر و آقایان ایرج افشار، عبدالحسین حایری، نجیب مایل هروی، احمد منزوی، علینقی منزوی و عارف نوشاهی مشاوران علمی این مجله‌اند. بخش‌های منابع نسخه‌پردازی، پژوهش‌های فنی، نسخه‌شناسی و فهرست‌نگاری، نقد و معرفی کتاب، گزارش و خبر و مقاله به زبان اصلی برای آن منظور شده است. برای هر مقاله، اعم از تألیف و ترجمه، چکیده‌ای در آغاز آمده است. این رسم که در بسیاری از مجلات معتبر خارجی معمول شده، کمک مؤثری است به خواننده در صرفه‌جویی وقت و انتخاب مقاله مورد علاقه.

عناوین شماری از مقاله‌های این شماره به شرح زیر است: «مفاهیم و اصطلاحات نسخه‌پردازی در شعر فارسی» (نجیب مایل هروی)؛ «ویژگی‌های فنی کتاب‌های چاپ سنگی دوران ناصری» (شیوا کوکلانی)، که تحقیقی است در باب صفحه‌آرایی کتاب‌های عهد ناصری؛ «شاهنامه فردوسی و نسخه‌ی خطی کتابخانه ملی فلورانس» (برات زنجانی)، که در آن اختلاف

نظریات موجود درباره‌ی نسخه‌ی فلورانس بررسی شده است؛ جوامع احکام و النجوم بیهقی (۵۶۵ ق) کتابی مهم در احکام نجوم و جامعه‌شناسی ایران (عارف نوشاهی)؛ «انتشار و کاربرد نسخه‌های خطی پزشکی عربی، در اسپانیای قرن شانزدهم» (ترجمه محمدرضا فخر روحانی)؛ «۵۵۵ نسخه‌ی خطی فارسی تاریخ در کتابخانه‌های استانبول» (استخراج ایرج افشار)؛ «فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه مرکزی دانشگاه جواهر لعل نهرو- دهلی نو» (توفیق ه. سبحانی)، که در آن، ۱۶ نسخه‌ی خطی فارسی این کتابخانه معرفی شده است و در پایان، چکیده‌ی مقالات به زبان عربی و انگلیسی و مقاله «انجامه در نسخه‌های خطی اسلامی و غربی با نگرشی ویژه بر انجامه‌های فارسی» (حسن هاشمی میناباد) به زبان انگلیسی آورده شده است.

۴۰۴

مقاله

آل داود، سید علی، «ترجمه کهن وصایای افلاطون و فیثاغورس به فارسی»، نامۀ پارسی، سال پنجم، شماره سوم، پاییز ۱۳۷۹، ص ۳-۱۳.

در کتابخانه مجلس مجموعه ۱۷۱ صفحه‌ای جنگ‌مانندی محفوظ است حاوی آثاری از ابن سینا، فخر رازی، غزالی، کندی، رساله‌های عربی و فارسی و قطعات گوناگون، از جمله متن عربی و فارسی وصیت‌نامه افلاطون با نام عربی «وصیة افلاطون الحکیم»، در سه صفحه، که نسخه آن منحصر به فرد است و وصیت‌نامه فیثاغورس مشهور به «وصایای ذهبیه».